

2020 / Vol:6, Issue:27 / pp.782-788

REVIEW ARTICLE

Arrival Date : 21.04.2020

Published Date : 12.06.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.326>

Reference : Çağlayan, B. (2020). "Taşlıcalı Yahya Bey Divanına Göre 16. Yüzyılda Oyun Ve Oyun Araçları", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(27):782-788.

TAŞLICALI YAHYA BEY DİVANINA GÖRE 16. YÜZYILDA OYUN VE OYUN ARAÇLARI¹

Games And Game Tools In 16th Century According To The Collected Poems Of Taşlıcalı Yahya

Dr. Bünyamin ÇAĞLAYAN

Ankara/Türkiye

ÖZET

Oyun, tarih boyunca yalnız çocukların değil büyüklerin de ilgisini çekmiştir. Yetişkinler oyun vasıtası ile hem güzel vakit geçirir hem de bir daha dönemeyecekleri çocukluklarını yaşarlar. 16. Yüzyıl şairi Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda altı oyundan ve bu oyunlarda kullanılan oyun araçlarından söz edilir. Bu kavramlarla ilgili çeşitli benzetmeler yapılır. Aşık oyunu, çenber, çevgan, reml, tavla ve satranç oyunlarından bazıları günümüzde aynı biçim ve isimle oynanan şekilleri ile hala devam etmektedir.

Anahtar kelimeler: Aşık oyunu, çenber, çevgan, satranç, tavla

ABSTRACT

During the history, games have been the concern of not only children but also adults. Adults, spend beautiful time through games, while living the childhood to which they wont turn back anymore. In the collected poems of the poet of 16th century Taşlıcalı Yahya, six games and tools used in these games have been mentioned. There have been different similitudes related to those concepts. Aşık game, circle, çevgan, reml, backgammon, and chess are games that continue to be used today with their original name and in their original way.

Keywords: Aşık game, circle, çevgan, chess, backgammon

1. GİRİŞ

Oyun kelimesinin bir çok anlamı vardır. Konumuz ile ilgili olarak oyun, yetenek ve zeka geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence demektir.(TDK Büyük Türkçe Sözlük)

Genel anlamda her canlı oyun oynar. Sabırlı olup, dikkatlice gözlenirse böcekler dahil her hayvanın oyun oynadıklarına şahit olunur. Canlılar içinde insan en çok ve en çeşitli oyun oynayan varlıklar arasındadır. (Ergün, 1980:103)

Oyun denilince hemen aklımıza çocuk gelir. Çocuk ve oyun her zaman birlikte düşünülen iki kavramdır. Oyun, çocuklar için diğer tabii ihtiyaçları kadar gerekli olan bir şeydir. Onlar için hayat, oyun demektir. Hepimiz en olmaz zamanlarda bile bir yolunu bulup oyun oynayan çocuk görüntülerine şahit olmuşuzdur. Çocuk için her şey oyundan ibarettir ve bu döneme oyun çağı da denilir.

Oyun çağı, çocukları hayatın zor şartlarına hazırlayan adeta bir staj dönemidir. Çocuk, topluma ve hayat şartlarına uyum sağlama yeteneğini oyun sayesinde edindiği tecrübeler ile geliştirir.

Çocuk için çok ciddi bir uğraş olan oyun, aynı zamanda bir eğlence ve öğrenme kaynağıdır. Dünyanın her yerinde, her çağda ve her kültürde çocuklar oyun oynarlar. Oyunların biçimleri, özellikleri ve

¹Bu çalışma, Trakya Üniversitesi ile Tiran Üniversitesi tarafından 8-10 Nisan 2010 tarihlerinde Tiran'da düzenlenen 1.Uluslararası Balkan Dil, Tarih ve Medeniyet Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve sonra genişletilerek makale haline getirilmiştir.

oyuncakları çağdan çağa değişse de çocuğun olduğu yerde oyun ve oyuncakların olmaması mümkün değildir (Sığırtmaç).

Oyun doğumdan ölüme kadar her yaşta oynanır. Yaş büyüdükçe canlının hayatında oyunun oranı azalmasına, çeşitleri değişmesine ve özellikleri kaybolmasına(Ergün, 1980:103) rağmen büyükler de oyun oynamaya devam ederler.

Zaman içinde yaşı ilerleyen insan bir yanı ile çocuk olarak kalır ve eski günlerine özlem duyar. Günlük meşgalelerinden fırsat buldukça oyun oynayarak bir bakıma çocukluğunu yeniden yaşamak ister. Oyun, büyükler için de bir ihtiyaçtır ve yaşa göre oynanan oyunlar değişiklik gösterir.

Bazı oyunların oynanması sırasında çeşitli oyun araçları da kullanılır. Başka bir amaçla kullanılan herhangi bir eşya, oyun aracı olarak değerlendirilebildiği gibi bazı oyunlar için özel olarak tasarlanmış oyun araçları yapılır.

Oyun tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Çok eskiden beri oynanan ve halen oynanmaya devam edilen oyunlar bulunur. Artık unutulmuş veya yeni ortaya çıkan oyunlar da vardır. Eski oyunlar hakkındaki bilgilere edebi eserlerde rastlayabilmekteyiz.

2. TAŞLICALI YAHYA BEY DİVANINDA YER ALAN OYUNLAR

Onaltıncı yüzyıl Osmanlı şiirinin önde gelen temsilcilerinden Taşlıcalı Yahya Bey (öl.1582), divanında kozmik unsurlardan maddi unsurlara kadar bir çok alanda bize bilgiler aktarır. Bunlar arasında o dönemde oynanan oyunlar ve bu oyunlarda kullanılan oyun araçlarından da söz edilir. Divanda çeşitli yerlerde oyun isimleri ve oyunlarda kullanılan araçlar zikredilir ve bunlarla ilgili çeşitli benzetmeler yapılır. Divanda aşağıda açıklanan oyunlar yer alır.

2.1. Aşık Oyunu

Aşık, küçükbaş hayvanlarda ayak kemiğini oluşturan parçalardan birinin adıdır. Çok eski zamanlardan beri bu parçalarla oynanan oyuna da aşık oyunu denilir. Oyun aracı olarak nadiren geyik aşığı da kullanılabilir. Oyundaki baş aşığa enek denir. Oyuna başlamak için yapılan atışmada kazanan oyuncuya bey denilir. (Elçin, 1986:491) .

Aşıklar genelde boya ile boyanır “Sağa” tabir edilen ağır ve büyük aşıklar oyuncunun elindeki seçilmiş aşıktır, her oyuncunun bir sağa’sı vardır. Sağaların belleri bakır telle sarılır ve ortaları delinerek ağır olması için kurşun akıtılır. Sokakta veya evlerin damlarında oynanan, aşuk oyunlarını sadece erkek çocuklar oynar. Aşukların yüzleri çig, şeg, tög, mire, alçı gibi isimler alırlar. Birkaç çeşidi bulunan aşık oyununun çizgi oyunu da denilen çeşidi şöyle oynanır: Bir daire içerisine dizilen aşıklar bir kaç metre uzaktan sağalarla atılarak daireden dışarıya çıkarılmaya çalışılır. Çizgi dışına çıkarılan her aşuk, çıkaran oyuncuya ait olur. Aşuk çıkaramayan oyuncu, oyunu rakibine bırakır, böylece aşukların tamamı daire dışına çıkıncaya kadar oyun devam eder. (<http://bayburt.gov.tr/oyunlar>)

Divanda aşık oyunundan iki beyitte bahsedilir. Bir beyitte sevgilinin sultanlar sultanı olduğu anlatılmak istenirken güzeller aşık olarak düşünülür. Diğer güzellerin sultanlığı aşık oyununda bey olmaya benzetilir. Oyun başında kazanan gibi görünse de asıl kazanan sevgilidir. Ağır ve hünerli oyuncu odur. Diğerlerinin güzelliği de, kazanmış gibi görünmesi de geçicidir. Beyitte aşk, aşık oyunu kavramlarının ses benzerliğinden de faydalanılmaktadır.

Sana nisbet hüsn ile sultanlığı dilberlerin

Aşık oyununda beğ olamak gibidir ey dil-rüba (Çavuşoğlu,1977:281)

Diğer beyitte ise şair kendisini aşık olarak değerlendirir. O sevgilinin elinde aşık oyununda kullanılan bir oyun aracıdır. Oyun sırasında bazan ele alınır, bazan yerlere atılır. İşte şair bu durumda bahane ile

sevgilinin elini öpme arzusuna kavuşabileceğini ifade eder. Beyitte de aşık ve âşık kelimelerinin ses benzerliğinden faydalanılır:

*Aşık oynında bahaneyle elini öpesin
Bin niyaz ile ayagina yüzün süresin (Çavuşoğlu,1977:485)*

2.2. Çenber

Çocukların çevirerek arkasından koştukları tekerlek biçimindeki oyuncağın adı olan çenber bir beyitte geçer. Çenber, halka olarak da bilinir. Para karşılığı aldığı bir miktar halkayı üzerine doğru fırlattığı eşyayı içine alacak şekilde atabilenlerin o eşyayı alabildiği bir bahis oyunu da vardır. Divanda gökyüzü şekil bakımından çenbere benzetilir ve fethedilen kalelerin burcuna dokunduğu söylenir. Böylece kalenin yüksekliği ve alınmasındaki güçlük anlatılmaya çalışılır. Yüzük ile çenber arasında şekil benzerliği bakımından benzerlik kurulur.Yüzüğün ele(parmağa) geçirilmesi gibi kalenin de ele geçirildiği söylenir ve bunun için Allah'a minnettar olunduğu bildirilir. Çarh, felek ve talih anlamına da gelir. Övülenin talihinin yaver gittiği ve kaleyi fethettiği bu yolla anlatılır. Bir şeyin kolay bir şekilde yapılması çocuk oyuncağı gibi benzetmesiyle anlatılır. Bütün bunların sonucunda övülen için bu kaleyi fethetmenin, yüzüğün parmağa geçirilmesi gibi çocuk oyuncağı kadar kolay olduğu belirtilmek istenir:

*Minnet ol mevlaya kim hatem gibi girdi el
Kalalar kim tokınur burcina çarhun çenberi (Çavuşoğlu,1977:45)*

2.3. Çevgan

Çevgan, iki takım halindeki atlı oyuncuların yerdeki topu ellerindeki sopa ile kendi taraflarındaki kaleye sokmaya çalışmaları şeklinde oynanan bir oyundur. Oyunun adı aynı zamanda oyuncuları ellerindeki eğri sopanın da ismidir. Guy denilen toplar ise 10-15 cm çapında söğüt veya akçaagaç budağı veya küçük bir çakıl taşı etrafına pirinç samanı sarılmak ve üstü bir deri ile kaplanmak suretiyle yapılırdı. (Pakalın,1993:360) Çevgan oyununu oynamak için bir meydanın iki tarafına kale yerine mermerden iki sütun dikilirdi. At üstündeki oyuncular iki gruba ayrılır, her grup kendi sütunu arkasında yer alırdı. Oyun esnasında mehterhane takımı davullarıyla çalmaya başlar. Bunun arkasından her taraftan birer atlı çıkıp meydanın ortasına konan topu, çevgan ile sürükleyerek kendi kalesine doğru götürmeye çalışır, bu sırada diğer süvariler de ikişer ikişer karşılıklı olarak kendi arkadaşlarının yardımına koşarlar ve topu kendi taraflarına çevirmeye çalışılırdı. Hangi taraf topu kendi kalesine daha çok atarsa o taraf kazanırdı. Terbiye edilmiş atlarla oynanan oyun, oldukça tehlikeli olup, topun at veya süvariye çarpması, kol ve ayakların kırılmasına sebep olurdu. Ancak beden hareketleri yönüyle savaş kabiliyetini arttırması bakımından oynanır, bir nevi savaş hazırlığı sayılırdı.

Tertiplenen bir eğlencede düzenlenen koşuya katılan atların hızlı gittikleri anlatılmak için cisimleri topa, ayakları da çevgana benzetilir.

*Koşuda esblerün cismi top idi gûyâ
Olurdu dört ayagi her birine çevgânlar (Çavuşoğlu,1977:158)*

Peygamber(S.A.V.)in torunlarından Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine ve ve kesilen başının önce Ubeydullah'a sonra da Yezid'e top gibi yuvarlanarak götürülmesine telmih yapılan bir beyitte şair, güzellik yolunda can vermekten çekinmeyeceğini söylerken başını topa benzetir. Şair, sevgilinin güzelliğini çevgan oynanan bir alan gibi hayal ederek başını bu yola koyduğunu belirtir.

*Kerbelâ-yı hüsnünün meydanın ey hulki hasen
Başumuz top eyleyüp merdâne gelmişlerdenüz (Çavuşoğlu,1977:398)*

Bir başka beyitte de övülenin kılıcının çevgana, ve kestiği düşman kafasının da topa benzetilmesinde şekil ilgisinden faydalanılır:

*Zemîne nakş idüben zîr-i dest-i kahr eyler
Ser-i adû-yı siyeh-rûyî tiğî çevgânı (Çavuşoğlu,1977:40)*

Gençliğinde dimdik bir fidana bezetilen insan vücudu zaman içinde yaşlanır iki büklüm olur. Vücut bu şekli ile çevgâna benzetilir ve hayat topunu çalmak istediği söylenir:

*Nihâl-i kaddüni pîrüm eğer bâd-ı fenâ yap yap
Meger top-ı hayatı çalmağa ister bu çevgân hey (Çavuşoğlu,1977:587)*

Meyvesinin ağırlığı ile eğilen turunç dalı, şekil bakımından çevgân gibi düşünülür. Rengi dolayısıyla benzi sararmış aşığa benzetilen turuncun başını mihnet kılıcının çevgânına top eylediği ifade edilir:

*Başını top eylemiş çevgân-ı tiğ-ı mihnete
Benzi sarı âşık-ı şeydâlara benzer turunç (Çavuşoğlu,1977:306)*

2.4. Satranç

Satranç, altmışdört kareye ayrılmış bir alan üzerinde altı ayrı değerdeki onaltıtaşar taşla iki kişi arasında oynanan bir oyundur.(Pakalın,1993:28) Alan üzerindeki karelere hâne denilir. Değişik değer ve hareket kabiliyetine sahip taşlar ise şah, vezir, fil, at, kale ve piyâde(piyon)dir. Dikkat edilirse altı çeşit taşın üçü insan, ikisi savaşlarda kullanılan önemli hayvanlar, birisi de hücum eden tarafın ele geçirmeye, müdâfaa edenin muhâfaza etmeye çalıştıkları askerî alanın adıdır.

Oyunda gâlibiyet karşı tarafın şahını esir almakla gerçekleşir. Bütün elemanlar bu amacı gerçekleştirmek için hareket ederler. Gerektiği durumlarda kendilerini fedâ etmeye hazırdırlar. Şahın esir alınmasını mat etme denilir.

Oyun, gerek elemanlarının adı ve hareketleri, gerekse oynanış biçimi yönünden eski zaman savaşları ile büyük benzerlik gösterir. Padişahların ordunun başında savaşa gitmeleri, yanlarında vezirin bulunması, askerlerin savaşı kazanmak için canlarını hiçe sayarak şahlarını korumaya ve zafere ulaşmaya çalışmaları satranç tahtası üzerinde canlandırılır. Eski kumandanlar satranç oynar gibi savaş planları yapmışlar, satranç oynayanlar da savaş yapar gibi oynamışlardır.

Şair İran üzerine bir sefer yapılması isteğini, satranç terimlerini kullanarak şöyle dile getirir:

*Râfîzî şâhını mat eylemek için fi'l-hâl
Sürelüm atumuzu nat'-ı cihândan içeri (Çavuşoğlu,1977:42)*

Beyitte şah, mat, fil, nat'(satranç tahtası) ve at kelimeleri bir beyit içinde kullanılarak tenasüb sanatı yapılır. Teşbih-i belîğ yapılarak dünya satranç oynanan bir alan gibi düşünülür. At sürmek hem ata binip bir yere gitmek, hem de satrançta at ile hamle yapmak demektir. Kelime grubu her iki anlamı da ifade edecek şekilde kullanılarak tevriye sanatı yapılır.

Birinci mısradaki Râfîzî şâhı sözü ile İran şâhı kastedilmekte ve İran üzerine bir sefer yapılmasının arzu edildiği belirtilmektedir. Aynı zamanda Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında yapıldığı rivayet edilen satranç oyununa da telmih yapılır. Çeşitli varyantları bulunan bu rivayetlere göre genç bir şehzade iken tebdil-i kıyâfetle İran'a gider. Orada Şah İsmail ile satranç oynarlar. Çok usta bir oyuncu olan Şah İsmail, satrançta genç rakibine yenilir. Bu, onun hayattaki ilk yenilgisidir. Şah, çok etkilenir ve rakibi Selim'in yanağını okşayarak, dostluklarının devamını diler. Ayrıca, dostluğun hatırına ve oyundaki ustalığına mükâfaten, genç Selim'e çıkarıp bir kese de altın bahşeder. Satrançta olduğu kadar, şiirde de harikulâde bir usta olan şehzâde Selim ise, Şah İsmail'e çok yönlü sanat ve marifetle yüklü, soldan sağa ve yukarıdan aşağı okunduğunda mısraların aynı olduğu görülen meşhur dörtlükle mukâbele eder (<https://somuncubaba.net>):

*Sanma şâhım / herkesi sen / sâdikâne / yâr olur
Herkesi sen / dost mu sandın / belki ol / ağıâr olur
Sâdikâne / belki ol / bu âlemde / dildâr olur*

Yâr olur / ağyâr olur / dildâr olur / serdâr olur

Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'daki şehzâdeliği sırasında derviş kıyâfetine girerek Acem diyarına gidip Şah İsmail ile satranç oynaması ve onu mat etmesine telmih vardır. Dünyanın bir satranç tahtası olarak düşünülmesi, evlerin de oyun alanını meydana getiren kareler gibi hayal edilmesine yol açar. Zaten bu karelere ev anlamına gelen hâne denilmektedir. En yüksek seviyede bulunan yöneticiler her işe koşturmazlar, mâiyetinde bulunanlar onun adına iş yaparlar. Mecbur kalmadıkça veya çok gerekli olmadıkça yönetim merkezini terketmezler. Osmanlı padişahlarından hiçbirinin hacca gitmemiş olmasının sebeplerinden biri de budur. Satranç oyununda da şah fazla hareket etmez. Uzun ve değişik hareketler yapmaz. Sadece çevresindeki hânelere bir adım atar. Diğer taşlar çeşitli hareketlerle onu korur. Divan şiirinde sevgili şah olarak düşünülür. Güzel, kendini ağıra satar, her yere gitmez. Çok yer dolaşması ağır bir kusur olarak kabul edilir. Şâir sevdiğini şaha benzeterek hânedan hneye gezmesinin ona uygun düşmediğini belirtir. Beyitte hâne, şah, fil ve nat' kelimelerinin bir beyitte kullanılması ile tenâsüb yapılıdır:

*Hânedan hâneye girmek sana düşmez şâhum
Fi'l-mesel nat'-ı zemin içre begüm şah gibi (Çavuşoğlu, 1977: 551)*

Sevgilinin şah olarak tasavvuru, evinin de satranç alanına benzetilmesine yol açar. Nasıl şahın esir alındığı bir oyun alanı artık yok hükmünde ise, içinde sevgilinin yer olmadığı bir ev de âşık için hiçbir değer taşımaz:

*Yâr olmayınca evlerinün resmi fi'l-mesel
Şatrenc evlerine döner sanki şâhsuz (Çavuşoğlu, 1977: 398)*

Şâir, pâdişâhı satrançtaki şaha, önünde yürüyerek giden sipâhi beylerini de piyon olarak hayal eder. Sipâhi atlı asker demektir. Piyâde ise yaya askere denilir. Benzetme ile "yaya kalmak" deyimini kullanılmış olur. Burada piyâde olduğunu söylenmesi hem o anda yürüyerek gitmelerinden hem de pâdişâhın hizmetine âmâde olduklarını belirtmek içindir. Beyitte sevgili ile diğer güzellerin karşılaştırılması sözkonusu olursa, şaha nisbetle başkalarının her bakımdan yaya kalacakları ifade edilmek istenir. Beyitte, satranç tahtasında taşlar dizilirken ön sırada piyade(piyon)lerin ön sırada yer aldıkları da belirtilmiş olur:

*Yahya sipâhi begler yani güzel cuvânlar
Ol şâhumun önince gördüm yürür piyâde (Çavuşoğlu, 1977: 510)*

Yakın zamanlara kadar İran'ın en yüksek seviyedeki yöneticisine şah denilirdi. Şâir Kânûnî Sultan Süleyman ile Şah İsmâil'i mukâyese ederken İran şahının beyliğini satrançtaki fildişi şah olmaya benzetir. Satranç takımlarının en kıymetlisi fildişinden yapılır. Ne kadar kıymetli olursa olsun bir oyun aracı olan şaha benzetilen Şah İsmail, Osmanlı pâdişâhı karşısında değersiz kalır:

*Fi'l-mesel şatrenc-i âcî şah olmak gibidür
Sana nisbet beğliği gûyâ kızılbaşun hemân (Çavuşoğlu, 1977: 26)*

Beyitte satranç (şatrenc), fil, fildişinden yapılmış(âcî) ve şah gibi kelimeler bir arada kullanılarak yine tenâsüb yapılıdır. Kızılbaş kelimesi ile İran şâhı kastedilerek fildişinden yapılmış bir şaha benzetilir ve övülen(padişah) ile karşılaştırıldığında ancak kendisine bey denilebileceği söylenir.

2.5.Tavla (Nerd)

Dönemin yaygın olarak oynanan başka bir oyunu da tavladır. Zaman kavramı ile irtibatlandırılarak tasarlandığı söylenen çok eski bir oyundur. Tavlânın içindeki karşılıklı 6'şar hane 12 ayı temsil eder. 15 açık ve 15 koyu renkli pul, ayın 15 gece ve 15 gündüzünü simgeler. Karşılıklı 12'şer hâne günün 24 saatidir.

Oyunlarda hile yapmak çok karşılaşılan bir durumdur. Tavladaki hile, zar tutmak olarak adlandırılır ve zarların istendiği gibi gelmesi için yapılan bir hiledir. Bunu önlemek için zarlar fincan ile atılır. Tavla genellikle yakın arkadaşlar arasında oynanır. Ya da birlikte tavla oynamak yakın arkadaş olmakla sonuçlanır.

Bir beyitte şâir sevgiliye hitâben:”Sen başkaları ile vefâ tavlasını oynarsın benim zar ve efgânım feleğin tasını çınlatır.” der. Burada vefâ göstermenin yani dostluğu sürdürmenin tavla oynamakla görünür hale getirildiği belirtilir. Sevgili, başkaları ile yakın arkadaşlıklar kurarak vefa gösterir. Beyitte zar kelimesi tevriye yapılarak hem tavla oyununda kullanılan zar, hem de aşğın çektiği acıdan inlemesi(zâr etmesi) anlamında kullanılır. Tavla oyununda zar tutulmasının önüne geçmek için kahve fincanının veya bir tasın içine zar konularak kumar veya tavla oynandığı (Levend,1943;255) belirtilir. Aşğın büyük bir acı sonundaki inlemesi feleği çınlatır. Zar, felek taşı ile atılan bir tavla zarı gibi de düşünülür. Bu durumda zarın tas içinde döndürülürken çıkan ses ile aşğın zâr etmesi arasında ilgi kurulur.

*Sen vefâ nerdini oynarsın begüm ağıyâr ile
Tas-ı çarhı çınradur zâr ile efgânum benim (Çavuşoğlu,1977: 458)*

2.6. Reml

Sözlükte “kumlu arazi” anlamına gelen reml kelimesi terim olarak “kaybolan bir şeyin yerini bulmak, merak edilen bir işin sonucunu öğrenmek amacıyla kum üzerine çizilen çizgilerle fal bakmak” demektir (remmâl “remilci”). Daha sonraları kum yerine kâğıt veya tahta kullanılmıştır. <https://islamansiklopedisi.org.tr/remil> Bazı yerlerde bir oyun olarak da kabul edilir(Kaya, 1973:19-21). Kum falı adıyla bugün de görülmektedir.

Övülenin kudreti, mübalağalı bir şekilde anlatılmak için önündeki reml tahtası feleğe benzetilir. Böylece gelecekteki olayların onun vereceği hükümlerle şekilleneceği anlatılmak istenir. Benzetmede gökteki yıldızlar da kum taneleri gibi düşünülür:

*Gördüm öninde tahta-i remlin felek-misâl
Eşkâl-i bürc-i encümi zeyn eylemiş ana (Çavuşoğlu,1977:102)*

3. SONUÇ

Çocuklar ve çocukluklarına bir nebze de olsa dönmek isteyen yetişkinlerin oynadığı oyunlar insanlık tarihi kadar eskidir. Onaltıncı yüzyılın önemli şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey Divanı’nda döneminde oynanan oyunlardan söz edilmekte ve bunlarla ilgili çeşitli benzetmeler yapılmaktadır.

İki beyitte aşık oyunundan bahsedilir. Aşık hem oyunun hem de bu oyunu oynamak için araç olarak kullanılan kemiğin adıdır. Aşık ile âşık kelimelerinin ses benzerliğinden teşbih yapmak için faydalanılır. Aşk sevgiliyle oynanan bir aşık oyunu gibi düşünülür. Oyundaki en kıymetli aşığa bey de denildiği beyitlerden öğrenilir.

Bir beyitte geçen çenber, çenber atılarak elde edilmek istenen bir şeyi almaya çalışmak şeklindeki bahis oyunu ve bu oyunda kullanılan aracı ifade eder. Ele geçirme ve şekil ilgisiyle yüzüğe benzetilir ufuk çizgileri kalenin burcuna geçen bir çenber gibi hayal edilir.

Çevgan beş beyitte geçer. Oyunda kullanılan çevgan ve top benzetmelere konu olur. Kerbelâ’da yaşanan acı hadislere telmih yapılarak şâir sevgilinin güzelliği karşısında başını top eyleyerek bu yolda baş koyduğunu belirtir.

Beş beyitte satrançtan söz edilir. Satranç tahtası(nat’), tahta üzerindeki kareler(hane), şah, at, fil ve piyon(piyâde) gibi oyun taşı çeşitleri zikredilir ve bunlarla ilgili benzetmeler yapılır. Oyun taşlarının tahta üzerinde dizilişleri ve oyun sırasındaki hareketleri anlatılmak istenenlerde göz önünde

bulundurulur. Satrançla ilgili at sürmek ve mat etmek tabirleri kullanılır. Satranç takımının en kıymetlilerinin fil dışından yapıldığına işaret edilir.

Bir beyitte geçen tavla(nerd) oyunu vesilesiyle dostlar arasında tavla oynandığı belirtilir. Oyunda araç olarak kullanılan zar ve tas zikredilir. Oyun sırasında hileli zar atışını önlemek için zarın tas ile atıldığına işaret edilir. Tavla zarı ve âşığın inlemesi(zârı) kelimelerin ses yönünden benzerliklerinden faydalanılarak tasla zar atılırken çıkan ses ile âşığın inlemesi arasında ilgi kurulur.

Bir beyitte reml tahtası zikredilerek gökyüzüne benzetilir. Yıldızlar da reml için kullanılan kumlar gibi hayal edilir.

Divanın incelenmesi ile günümüzdeki bazı oyunların 16. yüzyılda da oynandıklarını

KAYNAKLAR

<http://bayburt.gov.tr/oyunlar> (Erişim tarihi:15:03.2010)

Çağlayan, B.(1990). “Yahya Bey Divanı’nda Maddi Kültür Unsurları”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,

Çavuşoğlu, M. (1977). (Hzl.),Taşlıcalı Yahya Divanı, İst. Ün. Edb. Fak. Yayınları İstanbul,

Çelebi, İlyas, Remil maddesi,<https://islamansiklopedisi.org.tr/remil> (Erişim tarihi:19.04.2020)

Elçin, Ş.(1986). Türklerde Aşık Oyunu ve Bu Oyunla İlgili Adet ve Ananeler, Türk Kültürü, Ağustos, sayı 280

Ergün, M.(1980). Oyun ve Oyuncak Üzerine. Milli Eğitim. I/1, s.102-119.

Güven, Ö.& Ayan, D.(1996). “Edebî Metinlerde Polo/Çevgân”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni, Cilt: IX, Sayı: 26-27, Ocak-Mayıs, s. 64-78.

Kaya, D. (1973). Güzel Ahmet (Sivas-Ulaş Varyantı, Sivas Folkloru, I (8), 9.1973, s. 19-22. / I (9), 10. 1973, s. 19-21

Levend, A. S.(1943), Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul

Özçelik, Mustafa, Şiir Ve Satranç Ustasi Bir Sultan Şair Yavuz Sultan Selim Ve Şiir, <https://somuncubaba.net/edebiyat/siir-satranc-ustasi-bir-sultan-sair-yavuz-sultan-selim-siir/> (Erişim tarihi:18.04.2020)

Pakalın, M. Z.(1993), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Cilt 1

Sığırtmaç, Ayperi, Çocuk Ve Oyun Http://Anaokulu.Cu.Edu.Tr/_/File/3_Cocuk_Ve_Oyun.Pdf (Erişim tarihi 18.04.2020)

Suçıkar, Tarkan, Kültür Ve Tarihimizde Satranç-Satranç Life Dergisi https://www.academia.edu/2634733/K%C3%9CLT%C3%9CR_VE_TAR%C4%B0H%C4%B0M%C4%B0ZDE_SATRAN%C3%87-SATRAN%C3%87_L%C4%B0FE_DERG%C4%B0S%C4%B0 (Erişim tarihi:18.04.2020)